

A NYELVŐR POSTÁJA

A többszörösen összetett szavaknál az egy szótagú igekötőket (ha jól tudom) nem kell figyelembe venni a szótagszámlálásnál, az Osiris Helyesírásban mégis a következő szerepel: tápanyag-kimerülés. Hogyan kell helyesen írni (egybe vagy kötőjellel): *tápanyag + felszívódás, baromfi + feldolgozás?*

Vannak olyan összetett szavak, amelyek az elhomályosulás útjára léptek, ezek a következők többek között: *szerszám, műszer, műsor, rendszer, baromfi, tápanyag, étrend, ékszer, képviselő, esernyő, élelmiszer, szótag*. Már annyira „egybefortak”, hogy nem vesszük észre az összetételi mivoltukat. Erre utal az Osiris Kiadónál megjelent Helyesírás című kötet az igeneves összetételek helyes írásmódja kapcsán. Az a folyamatos melléknévi igenévi jelzős szerkezetekre vonatkozó szabály nem szigorú, miszerint ha akár a jelző, akár a jelzett szó önmagában is összetett szó, a jelentésváltozás ellenére többnyire a különírást kell alkalmazni, például: *mutató névmás, növényvédő szer*. Ez csupán tendencia. Elsősorban azért, mert több olyan jelzős szókapcsolatot egybe kell írni, amelyben az egyik tag önmagában is összetétel. Jellemzően egybeírandók azok az összetett alaptagot tartalmazó szerkezetek, amelyekben az alaptagnak mind az előtagja, mind az utótagja egy szótagos szóalak, s összetétel voltuk a mai nyelvi tudás számára részben elhomályosult: *javítóműhely, forgószinpad, mozgókörház, mérőműszer, takarítószertár* (Osiris 114). Ugyancsak a fenti forrás tartalmazza a következőt: „Fontos arra odafigyelni, hogy a két egy szótagú szóból álló összetételek is összetett szónak számítanak – *rendszer, rendőr, műsor* –, tehát ha ezekhez újabb összetételi tag járul, és a szótagok száma együttesen meghaladja a hatot, be kell tenni a kötőjelet: *műsor-előkészítés, rendőr-konferencia*” (Osiris 128). Egyébként teljesen elhomályosult összetétel például az *ünnep*, amely hangtani változáson is keresztülment. Az előtagja valószínűleg a török eredetű elavult *igy* ’szent’, utótagja pedig a *nap* főnevünk (Zaicz 2006: 888). A kért szavak összetételi tagjai: *táp + anyag + felszívódás, táp + anyag + kimerülés, barom + fi + feldolgozás*. Tehát nem az egy szótagos igekötő az összetételi tag (*ki-, fel-*), hanem a *táp-* és a *fi-* elhomályosuló összetételi tag. Az AkH. 139. szabálypontja alapján a helyes írásmód: *tápanyag-felszívódás, baromfi-feldolgozás*.

Mi az *öcs* és a *báty* szó helyes tárgyragos alakja, amikor nincs rajtuk birtokos jelző?

Alanyesetben *báty, öcs*, és itt említhetjük meg a *húg* szót is. Ritkán, de használatosak. „Micsoda *báty!*” „A két *öcsöt* a *báty* felügyeletére bízta.” „Oidd meg ezt a rejtélyes feladatot, hadd örüljön az *öcs!*” Tárgyragos alakban is egy mássalhangzóval írjuk, bár intervokális helyzetben a kiejtéskor megnyúlik a két magánhangzó között a mássalhangzó. „A *báty* váltja az *öcsöt*.” A *báty* szóból képzett *bácsi* használata ál-

talában megegyezett a *bátyéval*, azzal a megszorítással, hogy amikor egymás mellett mind a két változat általánosan használatos volt, a *bátyot* elsősorban a közeli vérrokonokra használták, míg a *bácsit* a távolabbi vér- és szerzett rokonokra, ismerősökre. Alakváltozata a *bátya*, idősebb ismeretlen férfi kissé leereszkedő, néha kötődő megszólításaként. „Ha szépen megkérem kendet, öreg *bátya*, / Átszállít-e engem tenger más partjára?” (Petőfi Sándor) Műcímként: Tamás *bátya* kunyhója. A *húg* is hasonlóképpen ritkán fordul elő, például: Napló az elvesztett *húg* miatt.

„A bíróság a férfit kiszabott 20 éves börtönbüntetést életfogytiglanra súlyosította.” Ezek szerint a 20 év nem volt súlyos? A jogásztársadalom szinte teljesen száműzte a szaknyelvből a *súlyosbít* szót. Helyesen tették?

A Magyar szókincstárban (Kiss 1999: 772) a *súlyosbít* címszó mellett lehetséges szinonimaként a *súlyosít* is szerepel. A Magyar értelmező kéziszótár alapján (ÉKsz. 1203) a *súlyosbít* szó jelentése 'súlyosabbá tesz', a *súlyosít* szóé 'súlyosbít'. Tehát a két szó jelentése e szerint is azonos. A *súlyosbít* valószínűleg a középfokú, régiebb *súlyosb* melléknévből képzett ige, míg a *súlyosít* az alapfokú melléknévből származik. (Hibás érvelés az, hogyha nincs *enyhbít*, akkor *súlyosbít* se legyen, ezért használják a céhbéli jogászok a *súlyosít* igét. Az *enyhbít* a mássalhangzó-torlódás, valamint az egymás mellett álló hangok képzési helyének távolsága miatt nehezen ejthető ki.) Az internetes kereső alapján a *súlyosbít* jóval gyakoribb – 30 000 előfordulás –, mint a *súlyosít* (873 találat). Az külön vizsgálat tárgya lehetne, hogy vajon a jogi szövegekben melyik a gyakoribb. Két példamondat: „Pandémiaként emlegetik a mozgásszegény életvitel terjedését, amit csak *súlyosbít* a Covid-19.” „El vagyok ítélve három esztendei segédszerkesztőségre [...] huszonöt vers elolvasásával *súlyosítva*” (Jókai Mór). Előfordul, hogy a fentiekhez hasonló szópárok között jelentéskülönbség alakul ki. Az *öregít* jelentése: 'a valóságosnál öregebbnek tüntet fel valakit', az *öregbíté*: <Hírnevet, dicsőséget stb.> (meg)növel, gyarapít. „Igaz, korábban még volt átfedés a kettő között. Balassa József A magyar nyelv szótára című, 1940-ben megjelent szótárában az *öregbítet* csak utalószóként veszi fel, azaz jelentését az *öregíté*vel együtt így adja meg: 'öreggé tesz, öregnek mutat, tüntet fel', Ballagi Mór pedig A magyar nyelv teljes szótárában 1873-ban feltünteteti ugyan mind az *öregít*, mind az *öregbít* igét, s a 'valaminek terjedelmét, mérvét, fokát nagyobbítja' jelentést csak az *öregbít* szóhoz társítja, de az *öregbít*nek is megadja 'valakit korosabbá, öregebbé tesz' jelentését, lényegében azt, amely az *öregít*nek is sajátja. Az újabb szótárak már határozottan megkülönböztetik a két szót” (Grétsy 2007). Ugyancsak jelentéskülönbség alakult ki a *hosszabbít* és a *hosszít* szavak között. A labdarúgó-mérkőzések félidejének végén is hosszabbítás történhet, míg a ruhát hosszítani szokták. Csak *fiatalít*, *édesít*, *gyengít*, *ritkít* igealak létezik, nincs a középfokú melléknévből képzett alakváltozat. Korábban kisebb vihart kavart az *olcsít* szavunk a sajtóban, holott a szó nem is hibás, hanem csupán arról van szó, hogy a kétségtelenül ismertebb *olcsóbbít*nek néhány nyelvjárásunkból ismert, de létező változata (Grétsy 2007).

Szakirodalom

- Grétsy László 2007. *Anyanyelvi őrárat*. <https://szabadfold.hu/kultura/anyanyelvi-orjarat-199804/> [2022. márc. 31.]
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Zaicz Gábor (főszerk.) 2006. *Etimológiai szótár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Kiss Gábor (főszerk.) 1999. *Magyar szókincstár*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Minya Károly
nyelvész, főiskolai tanár
Nyíregyházi Egyetem Nyelv-
és Irodalomtudományi Intézet
E-mail: minya.karoly@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2421-3580>